

بررسی تأثیر دینداری بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب

دکتر سیروس احمدی^۱ و قاسم زارعی^۲

تاریخ وصول: ۹۵/۷/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱/۲۳

چکیده:

آب یکی از منابع حیاتی است که به‌طور بالقوه بر تمامی جنبه‌های زندگی روزمره تأثیر می‌گذارد، اما در ایران هنوز استفاده‌ی مطلوبی از آب شکل نگرفته است. هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر دینداری بر گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب است. روش بکار رفته در این پژوهش، روش پیمایشی است. جامعه‌ی آماری کلیه‌ی شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر یاسوج بوده که ۴۰۰ نفر به‌عنوان نمونه، تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای انتخاب گردیدند. ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ی محقق ساخته بوده است که با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، تعیین اعتبار سازه گردید و جهت تعیین پایایی از ضریب آلفای کرانباخ استفاده شد. نتایج تحقیق با استفاده از مدل معادله‌ی ساختاری نشان داد، دینداری بر میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، تأثیر معناداری دارد و می‌تواند به‌طور معناداری تغییرات گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب را پیش‌بینی کند. به‌علاوه نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین متغیرهای جمعیتی با صرفه‌جویی در مصرف آب خانگی، ارتباط معناداری وجود ندارد.

مفاهیم کلیدی: باورهای دینی، مصرف، مصرف آب، صرفه‌جویی در آب

^۱ دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه یاسوج (نویسنده‌ی مسئول) sahmadi@yu.ac.ir
^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه یاسوج zarei.ghasem08@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

تقاضا برای آب شیرین، به‌عنوان یکی از این منابع طبیعی حیاتی، به سرعت در حال افزایش است و کمبود آن کاملاً محسوس است (برنامه‌ی ارزیابی آب جهانی سازمان ملل، ۲۰۱۵). از کل آب‌های موجود بر روی سطح زمین، تنها ۲/۵ درصد، شیرین است که حدود دو سوم آن (۶۸/۹ درصد) در یخچال‌ها محبوس است و فقط یک سوم، قابل استفاده است که این مقدار نیز به گونه‌ای پراکنده و ناموزون، توزیع شده است (دولت‌شاهی پیروز و طهماسبی آشتیانی، ۱۳۸۹). بر اساس برآوردهای موجود، حداقل ۵۰ کشور جهان تا سال ۲۰۵۰ با کمبود آب شیرین مواجه می‌شوند، که ایران نیز در ردیف همین کشورها است (دیوید، ۲۰۰۵: ۹۷). علیرغم این که میانگین بارش باران در ایران، یک سوم میانگین جهانی است (رزاقی، ۱۳۸۰)، اما سرانه‌ی مصرف در کلیه‌ی بخش‌های خانگی، کشاورزی و صنعتی، بالاتر از استانداردهای جهانی است (علیزاده و کشاورز، ۲۰۰۰). به‌عنوان مثال، سرانه‌ی مصرف آب خانگی در ایران ۲۲۰ لیتر در هر روز است در حالی که استاندارد آن در جهان تنها ۷۵ لیتر می‌باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۰۰-۱۸۵). این امر نشان می‌دهد میزان مصرف آب در ایران، یک مسأله‌ی اجتماعی است و صرفه‌جویی در منابع آب، یک ضرورت ملی است. اگر چه در پاسخ به بحران مصرف برق، گاز و سوخت، راهکارهای متعددی قابل طرح‌اند (نولان و لنسکی، ۱۳۸۰)؛ اما راهکار بنیادی در بحران مصرف آب، صرفه‌جویی است (امیرمعینی، ۱۳۸۶: ۱۰۵-۷۷). صرفه‌جویی، اساساً یک کنش است و به همین دلیل در قالب رویکردهای نظری متعددی قابل تبیین است.

نظریه‌پردازانی همچون باکاک^۱ (۱۳۸۱)، بر این باورند که در اعصار گذشته، ادیان، موجب اقناع امیال ناخودآگاه شده‌اند و نشانه‌هایی (رشد مذهب و گرایش به الهیات پیورتینی از دهه‌ی چهل در آمریکا و برخی نقاط اروپا)، هست که ادیان می‌توانند به فراهم آوردن چنین اقناع ناخودآگاهی، ادامه دهند. جامعه‌ی ایران در طی سال‌های اخیر با گسترش شهرنشینی و رشد صنعتی و به مدد رسانه‌های ارتباطی و موج تبلیغات، با پدیده‌ی جدید مصرف‌گرایی مواجه شده است، که موجب تخریب محیط زیست و منابع طبیعی گردیده است. اما از طرف دیگر آموزه‌های دینی ما، اسراف و تبذیر را به شدت نهی کرده است. بر این اساس، هدف پژوهش حاضر این است که با بررسی میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، تأثیر دینداری را بر آن نشان دهد.

^۱ Bock

پیشینه پژوهش**الف) تحقیقات داخلی**

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد تحقیقات در زمینه‌ی تأثیر مذهب بر صرفه‌جویی در مصرف آب از منظر جامعه‌شناسی (به ویژه در داخل کشور) یا صورت نگرفته یا بسیار کم صورت گرفته است. در زیر به برخی از مطالعات انجام شده اشاره خواهد شد.

خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۹۱)، با بررسی مذهب و رفتار مصرف‌کننده در بین زنان متأهل شهر شیراز نشان دادند، ابعاد گوناگون مذهبی بودن (مناسکی، تجربی، پیامدی، شناختی) رابطه‌ی منفی و معناداری با نگرش به مصرف دارند (خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۴-۷۹).

منصوریان و قنبرآبادی (۱۳۸۴)، در پژوهشی تحت عنوان: بررسی تأثیر آموزش دانش‌آموزان در مصرف بهینه‌ی انرژی (آب و برق) در منازل، نشان می‌دهند تقید مذهبی، شاخص مهمی برای جلوگیری از اسراف در مصرف انرژی است؛ همچنین بالا بودن سطح سواد و شاغل بودن مادران، باعث کاهش مصرف آب و برق شده است (منصوریان و قنبرآبادی، ۱۳۸۴: ۲۰۳-۱۹۹).

ب) تحقیقات خارجی

چوویکو (۲۰۱۲)، در پژوهشی به بررسی همگرایی سنن مذهبی (اسلام، مسیحیت، یهودیت، بودیسم و هندوئیسم) در روابط انسان - طبیعت پرداخت و نشان داد، همگرایی قابل توجهی بین سنن مذهبی و حفاظت از طبیعت و منابع آب وجود دارد.

اسمیت و علی (۲۰۰۶)، با بررسی تأثیر زمینه‌های فرهنگی و مذهبی بر الگوهای مصرف آب در بین اقلیت‌های قومی در بریتانیا نشان دادند، زمینه‌های مذهبی و فرهنگی تأثیر آشکاری بر الگوهای مصرف آب دارند.

مطالعات شولتز (۲۰۰۶)، نشان می‌دهد که شاخص‌هایی از دینداری همچون رفتن منظم به کلیسا، ارتباط منفی با باورها نسبت به محیط زیست در آمریکا دارد.

تجزیه و تحلیل استرن و گاردنر (۲۰۰۲)، نشان می‌دهد، زمانی که متغیرهایی مانند سن، جنس، تحصیلات و درآمد کنترل شود، باورهای دینی رابطه‌ی منفی ضعیفی با رفتار نسبت به محیط زیست دارد.

اترن (۲۰۰۵)، نشان داد که باورها نسبت به تقدیس طبیعت محلی، در ارزیابی نسبت به قطع درختان جنگلی در سه گروه قومی متفاوت در ایالت پتان گواتمالا مهم بود.

لیسروایتس (۲۰۰۵)، در یک پیمایش پستی در آمریکا به این نتیجه رسید که سفیدپوست‌ها، مردها، محافظه‌کارها، دین‌دارها و ضد مساوات‌خواه‌ها، مجموعه‌ی مشخصی از عقاید منفی درباره‌ی اهمیت خطر تغییر آب و هوا دارند.

کیمتون (۱۹۹۵)، نگرش آمریکایی‌ها نسبت به محیط طبیعی و منابع آن را مورد بررسی قرار داد و نتیجه گرفت که نگرش آمریکایی‌ها نسبت به تغییرات محیط طبیعی، بر پایه‌ی باورهای دینی و اخلاقی خاصی شکل گرفته است.

بررسی وایت (۱۹۶۷)، نشان می‌دهد در کل، باورهای دینی ممکن است تا حدودی با رفتار نسبت به محیط زیست ربط داشته باشد، اما این رابطه تحت‌الشعاع عوامل اجتماعی دیگری قرار می‌گیرد که عملکردهای دینی را در بر می‌گیرند.

کلاکهن و استرودبک (۱۹۶۱)، نشان می‌دهند زمانی که تجربه‌های مربوط به محیط طبیعی را در فرهنگ‌های مختلف، بررسی می‌کنیم توجه به حساسیت جهان‌بینی‌های دینی نسبت به محیط طبیعی ضروری است.

چارچوب نظری پژوهش

پیشینه‌ی مطالعه‌ی تأثیر مذهب بر مصرف از نگاه جامعه‌شناسی، به مطالعات ماکس وبر بر می‌گردد، که پارسایی پروتستان‌ها و پرهیز از مصرف را آن عاملی می‌دانست که علاوه بر دانش فنی، موجب انباشت سرمایه در اروپا گردید (فراهانی‌فرد و محمدی، ۱۳۸۸).

پس از آن در پی تغییراتی که جامعه‌ی انسانی در نتیجه‌ی صنعتی‌شدن به خود گرفت، نقش دین کم‌رنگ شد، به طوری که در پایان قرن بیستم، نظریه‌پردازان از شکل‌گیری جامعه‌ی مصرفی خبر دادند که نه تنها مصرف بی‌حد و مرز نکوهش نمی‌شود، بلکه مصرف، عاملی است که بسیاری از افراد، هویت خود را بر اساس آن مشخص می‌کنند (اسکات، ۲۰۰۶).

با این وجود طی دهه‌های اخیر در پی بحران‌هایی که در نتیجه‌ی مصرف‌گرایی افسار گسیخته، دامن‌گیر انسان و محیط زیست شده است، این ایده مطرح شده است که برای پایان دادن به چنین وضعی، نقش ارزش‌های برآمده از حفاظت از محیط زیست و باورهای دینی باید مورد توجه قرار گیرند (باکاک، ۱۳۸۱). به اعتقاد وبر (۱۹۷۰)، هنوز مواعظ دینی می‌توانند بسیاری از مردم را در سراسر جهان با دلایل محکم و الگوهای برانگیزاننده، به محدود کردن امیال مصرفی ترغیب کنند، چرا که طبیعت، در مذاهب بزرگ جهان، به عنوان چیزی که باید از آن مراقبت کرد، دیده شده است نه چیزی که باید بی‌رحمانه استثمار شود. به زعم شولتز (۲۰۰۷)، یکی از اشتباهات واقعی در جنبش حفظ

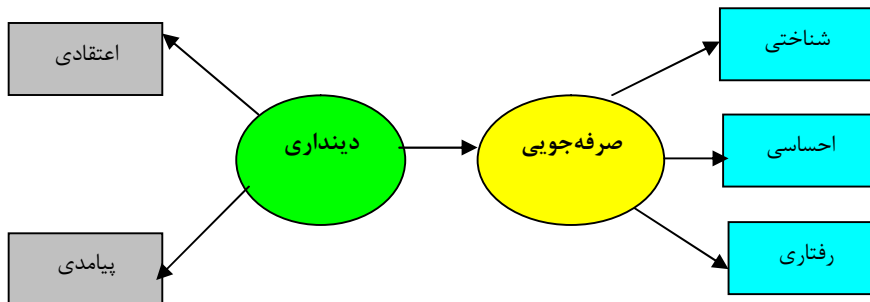
محیط طبیعی در سال‌های اخیر این است که محیط را تنها تحت منابع طبیعی‌اش می‌بینند، استفاده از آن یا از دست دادن آن. در حالی که حفظ آن خارج از ارزش‌های اخلاقی دوامی ندارد، مگر اینکه ما مردم را به سطحی از وظیفه، اخلاق و ارزش‌های دینی و معنوی برسانیم. شوماخر (به نقل از ریف‌کین، ۱۳۷۴)، معتقد است، فوری‌ترین نیاز زمان ما لزوم بازساخت ماوراءالطبیعه است و باید عالی‌ترین کوشش‌مان را در راه روشن ساختن ایمان عمیقمان درباره‌ی مسأله‌ی انسان چیست؟ از کجا آمده است؟ و هدف زندگی چیست؟ به کار ببریم. یونسکو^۱ در گزارش سوم خود بیان می‌کند که یکی از آشکارترین ارزش‌های فرهنگی مؤثر در حفظ منابع طبیعی، باورهای دینی است. بسیاری از مذاهب، نقش بشریت را در هر دو زمینه ناظر و مخرب محیط و منابع آن، پررنگ جلوه داده‌اند. مشخصاً همه‌ی ادیان بزرگ جهان، یک چالش روحی (معنوی) را در بحران‌های اکولوژیکی می‌بینند. باورهای دینی که بشریت را ناظر بر محیط می‌دانند تا مخرب آن، می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر گسترش آگاهی جوامع و اجتماعات از نقش‌شان در استفاده و حفظ منابع طبیعی (همچون آب) داشته باشند (سازمان ملل، ۲۰۰۹). باکاک معتقد است اگر قرار باشد زمین، بشر را به نحوی حمایت کند که او بتواند به زندگی خود ادامه دهد، پس دوران استثمار طبیعت به وسیله‌ی سرمایه‌داری مصرف‌گرا و انواع کمونیسم باید رو به پایان و یا به احتمال زیاد باید به پایان برسد (باکاک، ۱۳۸۱: ۱۷۸). ادیان جهان، بیش از آنکه آسیب به سیاره‌ی زمین، عظیم شود، می‌توانند در غلبه بر مرام مصرف‌گرایی و روش‌های همبسته با مصرف غلبه کنند. به اعتقاد اکوئیناس (۱۹۵۹؛ به نقل از باکاک، ۱۳۸۱: ۱۷۷)، به نظر می‌رسد برای مردم فرهیخته‌ای که مسائل زیست‌محیطی را که مصرف‌مدرن و پسامدرن، موجب آن شده است، درک می‌کنند، خردمندانه‌تر باشد که با عناصر ذاتی حفظ‌کننده‌ی ادیان جهانی کار کنند تا اینکه مواضع مذهبی را نادیده گرفته و یا مورد حمله قرار دهند. از طرف دیگر اگر افراد فرهیخته‌تر با نهادهای دینی درآمیزند، احتمال بیشتری می‌رود که ادیان به عاملان مؤثر تغییر و منتقد تأثیرات مخرب مصرف تبدیل شوند. موضوع صرفه‌جویی و مصرف در دین اسلام، بسیار مورد توجه قرار گرفته است. به اعتقاد قحف (۱۳۸۴)، کشورهای مسلمان از زمینه‌ی فرهنگی بسیار قوی برخوردار هستند که می‌تواند تأثیر خوبی بر رفتار مصرفی در جهت کاهش ضایعات و افزایش پس‌انداز داشته باشد، چرا که قرآن، میانه‌روی و عقلانی بودن در مصرف را ستوده و اسراف و تقلید از دیگران و مصرف بیهوده را نکوهش کرده است. در نگاه اسلام، اموال، امانت خداوند در دست مردم

^۱ UNESCO

است، اسراف و تبذیر جایی نداشته و مصارف بیش از حد، امری مذموم و ناروا به شمار می‌آید.

قرآن مجید در سوره‌ی اعراف (آیه‌ی ۳۱) می‌فرماید: بخورید و بیاشامید ولی اسراف مکنید که خداوند اسراف‌کنندگان را دوست نمی‌دارد. همچنین در سوره‌ی ابراهیم (آیه‌ی ۱۴) اشاره دارد که کسانی که از نعمت‌های خداوند استفاده‌ی درست نکردند، زمینیه‌ی هلاکت خود و جامعه‌ی خود را پدید آوردند. پیامبر اکرم (ص) فرمودند: بخورید، بنوشید، بپوشید و صدقه دهید، اما بدون اسراف و زیاده‌روی (پاینده، ۱۳۸۷: ۴۶۱). امام علی (ع) فرمود: وای بر اسراف‌کار، که چه قدر از مصلحت خویش و رسیدگی به کار خود دور است (میزان‌الحکمه، جلد ۴، باب اسراف). امام صادق (ع) فرمود: کسی که آبی را از نهر فرات برای خوردن بردارد و بعد از نوشیدن، زیادی آن را بیرون بریزد اسراف کرده است (مجموعه‌الاجبار، باب ۱۷۱: حدیث ۳). از علی بن‌الحسین (ع) است که فرمود: خداوند بر محمد و آل او درود فرستد و مرا از اسراف و زیاده‌روی، محافظت فرما (صحیفه‌السجادیه، دعای ۳۰). با استناد به مباحث نظری مطرح شده به نظر می‌رسد بین دینداری و رفتار صرفه‌جویانه در مصرف آب رابطه‌ی معناداری وجود دارد اما این رابطه به صورت علمی و تجربی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. بر این اساس، مدل تحلیلی تحقیق حاضر به شرح زیر ترسیم گردیده است.

مدل تحلیلی پژوهش

سؤال پژوهش

- آیا دینداری بر میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب تأثیر معنادار دارد؟

روش‌شناسی پژوهش

روش به کار رفته در این پژوهش، روش پیمایشی است. جامعه‌ی آماری، کلیه‌ی افراد بالای ۱۸ سال شهر یاسوج است. اندازه‌ی نمونه با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان و کریجی (۱۹۷۰)، برابر ۳۷۵ است اما برای دستیابی به برآوردی دقیق‌تر، به ۴۰۰ نفر افزایش یافت و جهت انتخاب آنها از روش نمونه‌گیری تصادفی چند مرحله‌ای استفاده به عمل آمد. ابزار تحقیق، پرسشنامه است که در برگرفته‌ی دو مقیاس (گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب و باورهای دینی) است. جهت سنجش سازه گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، با توجه به نظریه کلیتون و مایرز (۲۰۰۹)، سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری، مورد نظر قرار گرفت و برای سنجش سازه باورهای دینی، با توجه به مبانی نظری موجود به ویژه دیدگاه‌های گلارک و استارک (به نقل از شجاعی‌زند، ۱۳۸۴: ۴۳)، از دو بعد اعتقادی و پیامدی، استفاده گردید. جهت تعیین اعتبار مقیاس‌ها از اعتبار سازه به روش تحلیل عاملی و جهت تعیین پایایی آنها از هماهنگی درونی به روش آلفای کرونباخ^۱ استفاده گردید، که نتایج آن در جدول ۱ آورده شده است. بر اساس نتایج بدست آمده، آزمون KMO^2 برای گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب (۰/۸۵۹) و برای باورهای دینی (۰/۸۱۶) است که بیانگر کفایت اندازه‌ی نمونه است. به‌علاوه شاخص مجذور کای برای آزمون کرویت بارتلت، جهت هر دو سازه ($P < ۰/۰۰۱$) است که به لحاظ آماری معنی‌دار است و نشان می‌دهد بین متغیرها همبستگی وجود دارد. تحلیل عاملی مورد نظر از نوع تأییدی است و با توجه به ابعادی که برای هر سازه تعریف شده بود، تعداد عامل‌ها نیز به همان اندازه در نظر گرفته شد که عوامل و مؤلفه‌های مربوط به هر کدام، مشخص شده است. نتایج تحلیل بیان‌گر آن هستند که میزان واریانس تبیین شده در سازه‌ی گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب (۵۱/۲) و در سازه‌ی باورهای دینی (۵۶/۸) است. پایایی هر یک از سازه‌ها نیز محاسبه شده است که مقدار آن در سازه‌ی گرایش به صرفه‌جویی (۰/۷۷) و در سازه‌ی باورهای دینی (۰/۸۱) است و نشان می‌دهد مقیاس‌های طراحی شده از سازگاری درونی قابل قبولی برخوردار بوده‌اند.

^۱ Cronbach's Alpha

^۲ Kaiser-Mayer-Oklm measure of sampling adequacy

جدول ۱: تعیین اعتبار و پایایی مقیاس گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب

ضریب آلفای کرونباخ	واریانس تبیین شده	مقدار ویژه	عامل‌ها			آیتم‌ها	
			رفتاری	عاطفی	شناختی		
کل مقیاس			وزن عاملی	وزن عاملی	وزن عاملی		
۰/۷۷	۳۱/۷	۴/۷			۰/۷۸۳	مصرف بی‌رویه‌ی آب هدر دادن سرمایه‌ی ملی است	
					۰/۷۷۵	مصرف بی‌پهوده‌ی آب زندگی انسان را با بحران مواجه می‌کند	
					۰/۷۶۲	در حال حاضر مصرف زیاد آب یکی از مشکلات بزرگ جوامع می‌باشد	
					۰/۶۳۹	مصرف بی‌رویه‌ی آب، ضرر رساندن به همه‌ی افراد جامعه است	
	۱۰/۳	۱/۵			۰/۷۲۱	ما انسان‌هایی هستیم که قدر آب را نمی‌دانیم	
					۰/۶۹۵	هدر دادن آبی که به سختی به دست ما می‌رسد قدرشناسی است	
					۰/۵۵۸	احساس جیره‌بندی آب مصرفی رنج‌آور است	
	۹/۲	۱/۳				۰/۷۶۰	به اندازه‌ای آب در کتری می‌ریزم که پس از درست کردن چای چیزی باقی نماند
						۰/۶۰۳	سعی می‌کنم کولر را در فصول گرم با پوششی مناسب بپوشانم
						۰/۶۰۲	سعی می‌کنم به جزء در مواقع ضروری شیر آب را باز نگذارم
						۰/۵۷۱	اگر اعضای خانواده‌ام زیاد آب مصرف کنند، تذکر می‌دهم
						۰/۵۴۳	شیرهای آبی که خراب هستند را سریع تعمیر می‌کنم

جدول ۲: تعیین اعتبار و پایایی مقیاس دینداری

ضریب آلفای کرونباخ	واریانس تبیین شده	مقدار ویژه	عامل‌ها		آیتم‌ها
			پیامدی	اعتقادی	
۰/۸۱	۳۸/۷	۳/۸		۰/۷۹۹	خداوند همواره حاضر و ناظر بر رفتار ماست
				۰/۷۸۴	اسراف نعمت‌ها گناه دارد
				۰/۷۷۳	آخرت حقیقتی انکارناپذیر است
				۰/۷۷۰	همه‌ی اعمال و رفتار ما ثبت می‌شود
				۰/۶۷۷	کفر نعمت، نعمت را از انسان می‌گیرد
	۱۸/۱	۱/۸		۰/۸۰۲	قرآن خواندن
				۰/۷۴۶	شرکت در مراسم دعا و عزاداری
				۰/۶۷۲	روزه گرفتن
				۰/۶۵۷	باز کردن قرآن برای انجام کارهای مهم
				۰/۶۴۷	نماز خواندن

یافته‌های توصیفی

بر اساس نتایج توصیفی، از مجموع ۴۰۰ نفر پاسخگو، ۱۷۲ نفر (۴۳ درصد) مرد و ۲۲۸ نفر (۵۷ درصد) زن بوده‌اند. میانگین سنی پاسخگویان ۲۸/۵ سال و میانگین سواد ۱۲/۶ سال بوده است. به لحاظ قومیت، ۳۸۲ نفر لر (۸۲/۱ درصد)، ۵۷ نفر فارس (۱۴/۲ درصد)، ۱۳ نفر ترک (۳/۲ درصد) و ۲ نفر (۰/۵ درصد) قومیت‌های دیگر می‌باشند. به لحاظ وضع تأهل، ۲۰۸ نفر (۵۲ درصد) متأهل و ۱۹۲ نفر (۴۸ درصد) مجردند. اما بر اساس نتایج توصیفی سازه‌های تحقیق، میانگین گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، بر روی مقیاسی با دامنه‌ی ۶۰-۱۲ (که طی آن نمره‌ی ۶۰ بیانگر گرایش کاملاً مثبت به صرفه‌جویی و نمره‌ی ۱۲ بیانگر گرایش کاملاً منفی به صرفه‌جویی است)، برابر با ۵۰/۴ می‌باشد، به‌علاوه، میانگین دینداری بر روی مقیاسی با دامنه‌ی ۵۰-۱۰ (که طی آن نمره‌ی ۵۰ بیانگر تمایل کاملاً مثبت به باورهای دینی و نمره‌ی ۱۰ بیانگر تمایل کاملاً منفی به باورهای دینی است)، برابر با ۳۴ می‌باشد.

یافته‌های تحلیلی

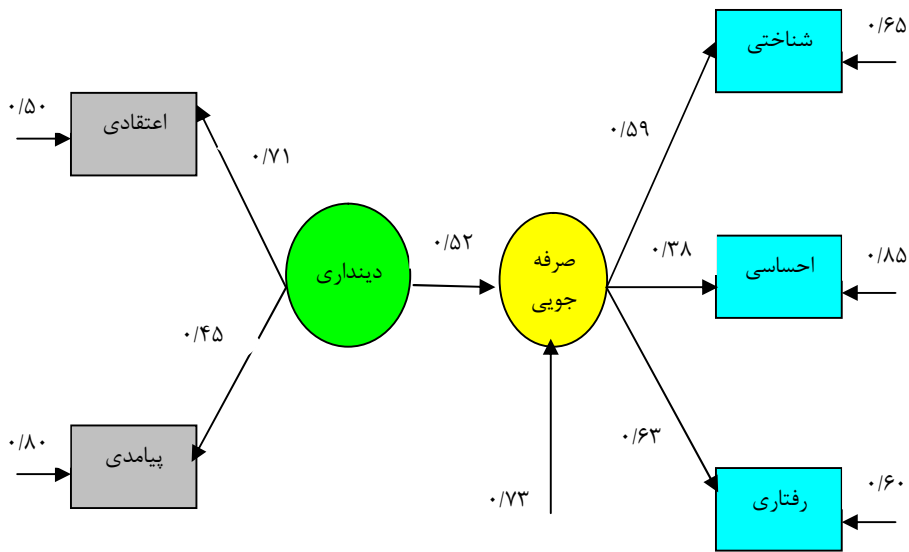
- آیا بین دینداری و گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب رابطه وجود دارد؟

جهت پیش‌بینی گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، به‌عنوان متغیر وابسته پنهان، بر اساس دینداری به‌عنوان متغیر مستقل پنهان، از مدل معادلات ساختاری^۱ به کمک نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است.

در این مدل، گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، با استفاده از سه متغیر آشکارشناختی، احساسی، رفتاری و باورهای دینی بر اساس دو متغیر آشکار اعتقادی و پیامدی، تعریف شده‌اند که بارهای عاملی متغیرهای مشاهده شده با متغیرهای پنهان و خطای اندازه‌گیری هر یک از متغیرهای مشاهده شده، در نمودار ارائه شده‌اند. نیکویی برازش نشان می‌دهد مقدار کای اسکوئر (۱/۷۵) با درجه‌ی آزادی (۴) به لحاظ آماری معنادار نیست ($Sig=0/78$) که بیانگر برازش مناسب مدل است. به‌علاوه، شاخص‌های ریشه‌ی میانگین مربعات خطای برآورد ($RMSEA$)، GFI و $AGIF$ نیز تأیید می‌کنند که مدل دارای برازش مناسبی است و با داده‌های تجربی مورد استفاده، سازگاری و توافق دارد. بر اساس نتایج به دست آمده، برآورد خطا برای متغیر آشکار بعد شناختی صرفه‌جویی (۰/۶۵)، احساسی (۰/۸۵) و رفتاری (۰/۶۰) است. به‌علاوه، مقدار خطا برای متغیر آشکار بعد اعتقادی دینداری (۰/۳۴) و پیامدی (۰/۸۰) است. بار عاملی متغیر پنهان وابسته صرفه‌جویی، با بعد شناختی (۰/۵۹)، با بعد احساسی (۰/۳۸) و با بعد رفتاری (۰/۶۳) است. از سوی دیگر بار عاملی متغیر مستقل پنهان دینداری، با بعد اعتقادی (۰/۷۱) و با بعد پیامدی (۰/۴۵) است که با توجه به مقادیر t که همگی بزرگ‌تر از ۱/۹۶ هستند، هیچ‌یک از بارهای عاملی رد نمی‌شود. به‌علاوه، با توجه به اینکه کلیه‌ی بارهای عاملی، بزرگ‌تر از ۰/۳۰ هستند این امر نشان می‌دهد روابط متغیرهای پنهان با متغیرهای مشاهده شده، با اهمیت هستند. ضریب علی دینداری بر روی صرفه‌جویی (۰/۵۲) است که با توجه به مقدار t (۶/۵) این ضریب، معنادار است و نشان می‌دهد به ازاء هر واحد تغییر در دینداری به چه میزان در صرفه‌جویی، تغییر به وجود می‌آید. میزان خطای متغیر وابسته‌ی پنهان صرفه‌جویی برابر با (۰/۷۳) است که نشان می‌دهد دینداری قادر است ۱۶ درصد از واریانس صرفه‌جویی را تبیین کند.

^۱ Structural equation model

نمودار مسیر رابطه دینداری و صرفه‌جویی در مصرف آب با استفاده از مدل معادله ساختاری

$Chi-square=1/75$ $Df=4$ $P-value=0/78$ $RMSEA=0/018$ $GFI=1$ $AGFI=0/99$

جهت کسب اطمینان از اینکه رابطه‌ی متغیرهای اصلی تحقیق (دینداری و گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب) متأثر از متغیرهای مزاحم زمینه‌ای و جمعیتی (سن، جنس، وضع تأهل، تحصیلات و درآمد) نیست، ارتباط این متغیرها با متغیر وابسته تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جداول ۳، ۴، ۵ انعکاس یافته است. بر اساس نتایج به دست آمده از جداول، هیچ کدام از متغیرهای زمینه‌ای ارتباط معناداری با میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب، نشان نمی‌دهند.

جدول ۳: بررسی رابطه‌ی بین جنسیت و وضع تأهل با گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب

متغیر	مقوله‌ها	تعداد	میانگین گرایش به صرفه‌جویی	انحراف معیار	t	df	Sig
جنسیت	مرد	۱۷۲	۵۰/۴	۶/۵	-۰/۲۳۲	۳۹۸	۰/۸۱۷
	زن	۲۲۸	۵۰/۷	۵/۷			
وضع تأهل	مجرد	۱۹۲	۴۹/۸	۶	-۱/۷	۳۹۸	۰/۰۸۹
	متأهل	۲۰۸	۵۰/۸	۶/۱			

جدول ۴: بررسی رابطه‌ی بین سن، تحصیلات و درآمد با گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب

	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	F	Sig	t	Sig
سن گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب	۰/۰۳۱	۰/۰۰۱	۰/۳۷	۰/۵۳۹	۰/۶۱۶	۰/۵۳۹
تحصیلات گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب	۰/۰۳۹	۰/۰۰۲	۰/۶۰۳	۰/۴۳۸	۰/۷۷۶	۰/۴۳۸
درآمد گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب	۰/۰۳۷	۰/۰۰۱	۰/۵۴۸	۰/۴۵۹	۰/۷۴۰	۰/۴۵۹

جدول ۵: بررسی رابطه‌ی بین قومیت با گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب

قومیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	F	df	Sig
گرایش به صرفه‌جویی	لر	۳۲۸	۵۰/۴	۵/۹	۱	۰/۳۹۰
	فارس	۵۷	۵۰/۶			
	ترک	۱۳	۴۹/۳			

بحث و نتیجه‌گیری

بدون تردید مشکل دسترسی به آب سالم و بهداشتی یکی از مشکلات پیش روی جامعه‌ی بشری و از جمله ایران است. با توجه به وضعیت آب و هوایی ایران و همچنین سنگین بودن هزینه‌های دسترسی به آب، به نظر می‌رسد برنامه‌ریزی در جهت صرفه‌جویی در مصرف آب، آسان‌ترین، ارزان‌ترین و ممکن‌ترین راه پیش رو است. با این حال بسیاری از محققان بر این باورند که پیش از هر گونه اقدامی، باید شناختی از میزان تمایل و نوع نگاه مردم نسبت به مصرف و صرفه‌جویی در مصرف آب و عوامل مؤثر بر آن داشته باشیم

(کورال و وردوگو، ۲۰۰۳). یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب در بین شهروندان یاسوجی بر روی مقیاسی با حداقل نمره‌ی ۱۲ و حداکثر نمره‌ی ۶۰ و میانگین واقعی (۳۶) برابر با ۵۰/۴ است که نشان می‌دهد گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب در سطح قابل قبولی است. بررسی تأثیر دینداری بر روی گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب به‌عنوان هدف اصلی تحقیق، نشان داد دینداری بر میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب تأثیر معنادار دارد و طی آن با افزایش سطح دینداری، میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب بیشتر می‌شود. این یافته‌ی تحقیق با نتایج پژوهش منصوریان و قنبرآبادی (۱۳۸۴)، که نشان می‌دهند تقید مذهبی شاخص مهمی در جلوگیری از اسراف انرژی (آب و برق) است؛ چوویکو (۲۰۱۲)، که نشان داد، همگرایی قابل توجهی بین سنن مذهبی و حفاظت از طبیعت و منابع آب وجود دارد، اسمیت و علی (۲۰۰۶)، که نشان دادند، زمینه‌های مذهبی و فرهنگی، تأثیر آشکاری بر الگوهای مصرف آب دارند، کمینتون (۱۹۹۵) که نشان داد، باورهای دینی بر نگرش‌ها نسبت به محیط طبیعی و منابع آن تأثیر دارد، تطبیق دارد و آن‌ها را تأیید می‌کند. بر اساس نتایج تحقیق، متغیرهای جمعیتی سن، جنس، تحصیلات، درآمد و قومیت ارتباط معناداری با میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب نشان نمی‌دهند. این امر از یک طرف بیانگر این است که رابطه‌ی متغیرهای اصلی تحقیق (دینداری و صرفه‌جویی در مصرف آب) متأثر از متغیرهای مزاحم نیست. به‌علاوه، بیانگر این است که گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب را باید بر حسب متغیرهای ساختاری تبیین نمود.

بدون تردید ایران کشوری کم باران است که ضرورت دارد با فرهنگ‌سازی صرفه‌جویی در مصرف آب، از هدر روی منابع آب و شکل‌گیری بحران کمبود آب جلوگیری شود. با توجه به نتایج این تحقیق که نشان داد دینداری بر میزان گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب تأثیر مثبت دارد، پیشنهاد اساسی تحقیق حاضر این است که سازمان‌ها و دستگاه‌های مسئول، به نقش آموزه‌های دینی در تقویت و تعمیق فرهنگ صرفه‌جویی در مصرف آب توجه و از این طریق به رفع یا تسکین یکی از مهم‌ترین مسئله‌های اجتماعی - بهداشتی کشور کمک کنند.

فهرست منابع:

- احمدی، سیروس؛ میرفردی، اصغر و زارعی، قاسم (۱۳۹۲). "بررسی رابطه‌ی مسئولیت‌پذیری و گرایش به صرفه‌جویی در مصرف آب"، جامعه‌شناسی کاربردی، شماره‌ی ۵۰.
- امیرمعینی، مهران (۱۳۸۶). "قانون صرفه‌جویی انرژی در ایران، یک الزام"، فصلنامه‌ی مطالعات اقتصاد انرژی، سال چهارم، شماره‌ی ۱۵.
- باکاک، رابرت (۱۳۸۱). مصرف، ترجمه‌ی خسرو صبوری، تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۷). نهج‌الفصاحه، قم: انتشارات پارسیان.
- جلالی شاهرودی، محمدحسن (۱۳۹۰). مجموعه‌ی الاخبار، مشهد: انتشارات جعفری.
- خواج‌نوری، بیژن؛ مساوات، ابراهیم و موذنی، مریم (۱۳۹۱). "مذهب و رفتار مصرف‌کننده"، فصلنامه‌ی زن و جامعه، سال سوم، شماره‌ی ۳.
- دولت‌شاهی پیروز، محرم و طهماسبی آشتیانی، هادی (۱۳۸۹). "انسان، انرژی، محیط زیست و چشم‌اندازی به آینده"، فصلنامه‌ی راهبرد، سال نوزدهم، شماره‌ی ۵۶.
- رزاقی، ابراهیم (۱۳۸۱). آشنایی با اقتصاد ایران، تهران: نشر نی.
- ریف‌کین، جرمی و هوارد، تد (۱۳۷۴). جهان در سراسیسی سقوط، ترجمه‌ی محمود بهزاد، تهران: سروش.
- شجاعی‌زند، علیرضا (۱۳۸۴). "مدلی برای سنجش دینداری در ایران"، مجله‌ی جامعه‌شناسی ایران، دوره‌ی ششم، شماره‌ی ۱.
- صحیفه‌ی سجادیه.
- فراهانی‌فرد، سعید و محمدی، یوسف (۱۳۸۸). "مبانی اخلاق محیط زیست از نگاه متعارف"، فصلنامه‌ی قیسات، شماره‌ی ۵۳.
- قحف، منذر (۱۳۸۴). "توسعه‌ی پایدار در کشورهای اسلامی"، ترجمه‌ی سعید فراهانی‌فرد و محمدعلی فراهانی‌فرد، فصلنامه‌ی اقتصاد اسلامی، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- قرآن کریم.
- محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۶). میزان‌الحکمه، قم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، جلد چهارم.

منصوریان، نجم‌الدین و قنبرآبادی، نرجس (۱۳۸۴). بررسی تأثیر آموزش دانش‌آموزان در مصرف بهینه‌ی انرژی در منازل، مجموعه مقالات دومین کنفرانس روش‌های پیشگیری از اتلاف منابع طبیعی، تهران: فرهنگستان علوم.

نولان، پاتریک و لنسکی، گرهارد (۱۳۸۳). جامعه‌های انسانی؛ مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی کلان، ترجمه‌ی ناصر موفقیان، تهران: نشر نی.

Aquinas, T. (1959). Selected political writings, translated by Dawson, J., Edited by D'Entreves, A. P., Oxford: Basil Blackwell.

Atran, S., Medin, D.L. & Ross, N.O. (2005). "The cultural mind: Environmental decision making and cultural modeling within and across populations", *Psychological Review*, 112, 744–776.

Chuvieco, E. (2012). "Religious approaches to water management and environmental conservation", *Water Policy*, 14: 9-20.

David, E. (2005). *The question environment*, London and New York: Routledge.

Gardner, G. & Stern, P. (2002). *Environmental problems and human behavior*, 2nd edn. Boston: Pearson Custom Publishing.

Kempton, W. Boster, J. Hartley, J. (1995). *Environmental values in American culture*. Cambridge, MA: MIT Press.

Kluckhohn, F. Strodbeck, F.L. (1961). *Variations in value orientations*, Evanston, IL: Row, Peterson.

Leiserowitz, A. (2005). "American risk perceptions: Is climate change dangerous?", *Risk Analysis*, 25, 1433–1442.

Schultz, P. W. Zelezny, L. Dalrymple, N. J. (2000). "A multinational perspective on the relation between Judeo-Christian religious beliefs and attitudes of environmental concern", *Environment and Behavior*, 32(4), 576–591.

Smith, A., Ali, M. (2006). "Understanding the impact of cultural and religious water use", *Water & Environmental Journal*, 20(4): 203-209.

United Nations World Water Development (2009). *Water in a changing world*, Paris UNESCO, Report 3.

United Nations World Water Assessment Programme (2015). The United Nations World Water Development Report: Water for a Sustainable World. Paris, UNESCO.

Weber, M. (1970). The social psychology of the world religions, London: Routledge.

White, L. (1967). "The historical roots of ecological crisis", Science, 155, 1203-1204.